

MEFISTO

KLAUS MANN

MEFISTO

*Kertu Moppeli dramatiseering
sanimelisest romaanist*

romaani saksa keelest
tõlkinud → RITA TASA

ühes vaatuses

lavastaja → KERTU MOPPEL
kunstnik → ARTHUR ARULA
koreograaf → JÜRI NAEL
valguskujundaja → PRIIDU ADLAS
helikujundaja → LAURI KALDOJA
videokujundaja → EPP KUBU
etenduse juht → JOHANNES TAMMSALU

Salvestused lavastuse helikujunduse jaoks →
JOEL REMMEL, HEIKKO REMMEL, AHTO ABNER

Esietendus 12. veebruaril 2021 suures saalis

Hendrik Höfgen → JUHAN ULFSAK
Hans Miklas → LAURI KALDOJA
Otto Ulrichs → HENDRIK TOOMPERE JR
Barbara → TEELE PÄRN
Nicoletta von Niebuhr → MERLE PALMISTE
Angelika Siebert → INGA SALURAND
Lotte Lindenthal → MERLE PALMISTE
Ministerpresident → INDREK SAMMUL
direktor Kroege → GUIDO KANGUR
Böck → KARMO NIGULA
Dora Martin → BRITTA SOLL
Caesar von Muck → MARKUS LUIK
Julietta → SANDRA ASHILEVI
Töölisteatri näitlejad → BRITTA SOLL,
INDREK SAMMUL, MARKUS LUIK

Rahvusooper Estonia poistekoor JUHANID,
juhendajad Jaanika Kuusik ja Maret Alango

KLAUS MANN

Ta sündis 18. novembril 1906 Münchenis saksa kirjaniku Thomas Manni vanima pojana. Kirjanduslikku loomingut alustas ta varakult, 19-aastasena, ta töötas ka teatrikriitikuna ja teatriajakirja Weltbühne kaastöölisena Berliinis.

Saksa teatri suurkuju Gustaf Gründgensiga (1899–1963) sidus teda nooruses lähedane sõprus, Gründgens lavastas kirjaniku esimesed kammerdraamad „Anja ja Esther“ (1925) ja „Revüü neljakesi“ (1926), kus nad ise mängisid ja koos nendega Klaus Manni armastatud õde Erika, kellega Gründgens ka paar aastat abielus oli. Koos Erikaga tegi Klaus Mann 1920-aastate lõpul pikki reise, ka Ameerikasse, Aafrikasse jm ning nad avaldasid koos reisikirju. Mann ei varjanud oma homoseksuaalsust ja romaan „Vaga tants“ (1925) oli üks esimesi avalikult seda teemat käsitlevaid romaane saksa kirjanduses. Saksamaal avaldas ta esseed „Täna ja homme. Noore vaimse Euroopa olukorrast“ (1927) ja „Otsides mingit teed“ (1931), autobiograafilise romaani „Selle aja laps“ (1932). 1933. aastal osales ta koos Erikaga poliitilises kabarees Pipraveski. Natside tagakiusamise eest (ta oli ema poolt juudi päritolu) emigreerus ta 1933. aastal ja elas Amsterdamis, Pariisis, Zürichis ja Prahhas. Ta oli kirjandusajakirja Die Sammlung (Kogumik, 1933–1935) toimetaja, kus avaldas paljude emigratsioonis viibivate saksa kirjanike loomingut. 1934. a võeti Mannilt Saksa kodakondsus, 1936 asus ta elama USAsse. 1942 astus ta USA armeesse, teenis Itaalias ja jõudis 1945. a ka Saksamaale. Manni mõned olulisemad teosed ilmusid emigratsioonis, nt „Pateetiline sümfoonia“ (1935) Pjotr Tšaikovski elust. „Peateoseks on kahtlemata „Mefisto“ (1936), romaan ühest karjäärnist, milles valeliku ning kometliku riigikorra sümbolina ja Gustaf Gründgensit silmas pidades

kirjeldatakse ühe näitleja karjääri, mis saab teoks tänu sellele, et peategelane laskub kompromisside teele ja interpreteerib natsismi millegi mõistusepärasena, kuigi on täiesti teadlik vastupidisest“ (tõlkija Rita Tasa järelsõnast romaani eestikeelsele väljaandele 1986. aastal). Romaan „Vulkaan“ (1939) kujutab saksa emigrantide olukorda Lääne-Euroopas ja Ameerikas. Peategelane, homoseksuaalne kirjanik, lõpetab elu enesetapuga. Klaus Manni üks viimaseid suuri teoseid oli autobiograafiline ja filosoofiline „Pöördepunkt“ (1942).

Klaus Mann suri 1949. a ravimite üledoosi tagajärjel.

Erika Mann ja Klaus Mann (1927). Foto: Eduard Wasow, Wikimedia Commons

„MEFISTO“

Klaus Manni ja Gustaf Gründgensi esimesed vas-
tuolud tekkisid isiklikul pinnal, hiljem läksid nende
teed ideoloogiliselt lahku ja Gründgensist sai
Manni romaani „Mefisto“ peategelase prototüüp.
Kui Mann lahkus natsi-Saksamaalt, siis Gründgens
tegi seal hiilgavat karjääri. Ta lavastas konjunktü-
ristlikke näidendeid, sh ka Mussolini amatöörlikke
töid, kuid lõi ka väljapaistvaid lavastusi saksa klas-
sika ja nt Shakespeare'i teoste põhjal. Edu eest tuli
sõrm kuradile anda: 1933. aastal määras Her-
mann Göring Gustaf Gründgensi Preisi Riigiteatri
kunstiliseks juhiks, 1935–1945 oli ta sama teatri
peaintendant. 1945–1946 oli ta mitu kuud inter-
neerituna Nõukogude vangilaagrites, pärast sõda
jätkas oma teatrikarjääri ja oli 1948–1950 Saksa
Teatriliidu president, 1955–1963 Hamburgis Saksa
Teatri (Deutsches Schauspielhaus) peaintendant
ja kunstiline juht.

44 aasta jooksul mängis Gründgens üle 250 rolli,
tegi kinos üle 40 osa ja lavastas rohkem kui 100
näidendit. Legendaarseks said Mefisto ja Ham-
let. Esimest korda mängis ta Mefistot Kielis 1922.
a, hiljem veel kümnel korral, Hamletit mängis ta
neljas lavastuses.

Romaani „Mefisto“ ministerpresidendis võib ära
tunda Hermann Göringi, natsi-Saksamaa lennuväe
juhi ja Ida-Preisimaa peaministri, kes oli abielus
näitleja Emmy Sonnemanniga. Emmy kaudu õn-
nestus Gustaf Gründgensil päästa mõned natside
põlu alla sattunud näitlejad. Homoseksuaalist
Gründgens ise pääses tagakiusamisest tänu Gö-
ringi protektsioonile. Gründgens oli sage külaline
juhtivate natsionaalsotsialistide pidudel ja elas
luksuslikult.

„Mefisto“ ilmus 1936. a Amsterdamis, esimene
saksa väljaanne 1956. a Ida-Saksamaal. Raamatu
väljaandmise Lääne-Saksamaal soovis Gründ-
gensi kasupoeg ja pärija ära keelata. Aastaid kest-

nud protsessi tulemusel see keelatigi, kuid sellest
hoolimata avaldati romaan seal 1981. aastal ja on
Saksamaal vabalt kättesaadav.

Ungari filmirežissööri István Szabó „Mefistos“
(1981, parima võõrkeelse filmi Oscar) mängis
Hendrik Höfgenit Klaus Maria Brandauer. „I.
Szabót pole huvitanud Klaus Manni isiklik viha
Gustaf Gründgensi vastu. Teda huvitab näitle-
ja Hendrik Höfgeni lugu hoopis erapooletumalt
nähtuna, et vaataja võiks end temaga osaliselt
samastada. Nii ohtlikku mängu mängivat inimest
on vaja näidata võimalikult normaalsena. Szabó
filmis on kesksel kohal küsimus inimese aususest,
sellest, millist ohtu kompromissidele minek endas
varjab. Eriti suur vastutus lasub andekatel inimes-
tel ja Höfgeni just see ohtlikuks muudab, et ta on
väga andekas. Üle kõige tahab ta olla armastatud
ja jumaldatud kui kunstnik. Ja selle nimel on ta val-
mis kõigeks, isegi leppima ümbruskonnaga, mille
vastu tema parimad sõbrad ja kõige lähedasemad
inimesed hakkavad võitlema. Ta läheb kaasa uute
ülemuste uue kultuuripoliitikaga, veel enam-
gi – hakkab selle ruuporiks“(Ülev Aaloe „Ungari
filmiimest, István Szabóst ja „Mefistost“, Teater.
Muusika. Kino nr 2, 1983).

István Szabó pälvis 2013. a PÖFFi elutööpreemia.

Gustaf Gründgens Mefisto rollis

IGAÜKS VÕIB OLLA KAABAKAS (AGA EI PEA)

Kelly Grossthal

HEAD ON HEAD

Ilmselt meeldib enamikule mõelda endast kui heast inimesest. Paha, kuri, halb on enamasti keegi teine. Miks ta ometigi nii tegi, mina poleks küll teinud? Ja kui patt või kurjus satub meie enda teele, leidub ikka põhjusi ja põhjendusi. Ma ei mõelnud päriselt niimoodi, ma ei soovinud halba, ma ise otseselt ei tahtnudki, aga teised ... Oleks minu asemel olnud keegi teine, oleksid asjad veel hullemad olnud ...

Headuse ja kurjuse teemad on lõputu diskussiooniallikas. Samas on üsna kindel, et oma eluteed alustame me headust hindavatena. Beebide kultuurikogemus on minimaalne: nad ei ole kuulanud poliitikuid, vaadanud etendusi, nad ei ole käinud koolis ega lugenud kirglikke sotsiaalmeediapostitusi. Teaduslikud eksperimendid beebide ja väikelastega näitavad, et nad ei tee inimestel vahet väliste omaduste tõttu ning eelistavad hästi käituvaid inimesi. Yale'i ülikooli teadlased viisid läbi uuringu, millega sooviti teada saada, kas beebid on võimelised hindama inimeste käitumist. Vanemate süles istuvad beebid pandi vaatama etendust kolme nukuga, kus üks nukk ronib mäest üles, teine nukk lükkab ronija mäe otsast alla ja kolmas abistab esimest ülesminekul. Hiljem pandi abistav ja lükkaja nukk katses osalenud beebi ette ning paluti valida kahe nuku vahel. Enamik valisid abistava nuku. Sarnaseid uuringuid on tehtud palju, kuid tulemus on ikka sarnane – beebid ja väikelapsed eelistavad selgelt headust. Täiskasvanute maailm polegi nimetatud uuringust väga erinev. Meie ees on igapäevaselt samad valikud – kas ronida ise või koos, kas aidata või

tõugata. Õnnetuseks näitavad ajaloo õppetunnid, et me ei eelista alati headust. Ilmselt näitab seda meile ka olevik, sest vaenu õhutamise erinevate ühiskonnagruppide vahel võib jätkuvalt edu tagada nii valimistel kui ka koalitsioonikõnelustel.

PAHAD ON PAHAD

Tuntud saksa-juudi filosoof Hannah Arendt, kes vaatles 1961. aastal kohtuprotsessi ühe suurima natsikurjategija Adolf Eichmanni üle, on tõdenud, et kurjuse üks avaldumisvormi võib olla üsna argine, banaalne. Arendt kirjeldab Eichmanni kui tavalist, isegi ilmetut, bürokraati, kes tema sõnul polnud ei väärastunud ega sadistlik, vaid hirmuäratavalt normaalne. Ilmetu bürokraat, kes tegi oma kurje tegusid ilmtingimata sügavalt arusaamata, et oma ametnikutööga sooritab ta kuritegusid. Muidugi tekitasid Arendti kohtuprotsessi kajastused omajagu furoori, sest ootused kurjuse kirjeldamisele vaid ühel viisil olid justkui vaikimisi ühiskondlik kokkulepe. Arendt ei püüdnud kurjust ega Eichmanni õigustada, vaid kirjeldas kohtusaalis oma silmaga nähtud ja tajutud olukorda. Kurjuse banaalsuse mõistest on saanud oma-moodi intellektuaalne kliše ja selle edasiarendused on kohati kaugenenud Arendti algsest mõttest, kuid isiklike valikute ja ühiskondliku surve koosmõju kurjuse avaldumises on jätkuvalt aktuaalne. On tõsi, et kurjusel pole tihtipeale musta kuube ja hirmuäratavat nägu. Kurjus võib ühtemoodi peituda nii võimutäiust omavas diktaatoris kui ka tavalises inimeses, kes soovib oma karjääri edendada. Kurjus on seega muuhulgas inimese nägu, kes ei küsi küsimusi, või ka inimese nägu, kes valib tumedama poole omakasu eesmärgil. Igaüks võib olla kaabakas, aga samas on igaühel ka valik. Alati.

KUS PÕIMUB HEA JA KURJA JUUR

Totalitaarses ühiskonnas on võimudele allutatud nii kultuur kui ka kodanikuühiskond ning kurjus ei sünni sellises keskkonnas üksnes viisil, mis teeb käed veriseks. Vähesed sakslased osalesid otseselt massimõrvades, kuid miljonid sakslased panustasid holokausti võimaldanud liikumistesse. Olgu selleks siis Punane Rist, Hitlerjugend või propagandale allutatud kinod ja teatrid. Karlsruhe Riigiteatris lõpetati 1933. aastal mitmed töösuhted näitlejate ja teatritöötajatega üksnes nende rahvuse või maailmavaate pärast. Ikka oli käepärast mõni määrus, seadus, juhend, mis tegi võimalikuks juriidiliselt korrektse lepingu lõpetamise, mittejätkamise või vallandamise. Erinevates liikumistes tegutsenud noorsoo- ja meditsiinitöötajad, korrektsed vallandajad ja teatritesse tööle jäänud näitlejad tegid valikuid, mis pikas põhjuste ja seoste ahelas panustasid ikkagi sellesse, et juutide massimõrv saaks võimalikuks.

Poliitikud ja sotsiaalmeediasõdurid ei saa tänagi Ungaris, Poolas või Eestis süüdistust, kui õhutavad vaenu, mille tagajärjel kannatavad rahvusvahemused, varjupaika otsivad inimesed või LGBT-kogukonna liikmed. Midagi ei juhtu tänagi ametnikuga, kes kirjutab inimõiguste olukorrast raporteid, neid oluliselt reaalsusega võrreldes ilustades.

SAADA, LOOTUS, MEID

20. sajandi üks olulisemaid filosoofe John Rawls tõdeb, et oma põhiolekus mõtleb inimene eelkõige endale, mis ei pruugi samas olla hea ühiskonnale. Seetõttu konstrueerib Rawls omamoodi nullpunkti riigikorralduse loomisel. Hüpototeetiliselt algsituatsioonis lepatakse omavahel kokku niimoodi, et ükski otsustaja ei tea, kuidas kokkulepitu võiks hiljem talle endale kasulikuks osutada (või kas üldse). Ehk inimesed otsustavad nn

teadmatuse loori taga viisil, et nende otsuseid ei mõjuta isiklikku laadi faktid ja kasu. Teadmatuse loori taga ei sünni otsused üksnes õiguse põhjal, vaid olulisel kohal on õigluse põhimõte, iga inimese õigus põhivabadustele ja vastandlikke huvisid tasandav sotsiaalne koostöö.

Ideaalses maailmas võiks ehk teadmatuse loori asendada kodanikuharidus, mis valmistaks iga inimese ette mõtlema ja tegutsema viisil, mis enda huvide kõrval arvestaks ka teiste inimestega. Arendti nägemuses ongi kurjuse banaalsuse üheks põhjuseks mõtlemata jätmine.

Võib küsida, kas meie haridus ja avalik debatt häälestab meid pidevalt mõtlema, valima, küsima ja vastutama viisil, mis panustaks kõigi rahumeel-
sesse kooseksisteerimisse. Kas me oskame ja soovime näha oma valikute laiemaid tagajärgi? Kuidas olla kriitiline enda sõnade, otsuste, tegude ja nende mõju suhtes teistele inimestele?

Igapäevaste argimurede keskel pole tihti lihtne võtta aega mõtlemiseks – leib tuleb lauale tuua ja lapsed ootavad koolitöodes abi. Stressifaktoreid on inimese elus sedavõrd palju, et populistlike poliitikute kiired ja lihtsad lahendused võivad tõesti tunduda paeluvad. Samavõrd paeluvad kui karjäär, edu ja raha moraalses kontekstis, mis teiste inimeste inimõigusi ei austa.

Kompromissid inimõigustega ei lõppe aga kunagi hästi, sest me tõepoolest ei tea kunagi, kelle kurjus järgmisena välja valib. Ja siis pole enam oluline, kas ta avaldub kõige tooremal või märksa argisemal moel.

PARTEIPÄEVADE SAKSAMAA

Toomas Hiio

Ühe riigi ja rahva peadpööriv tõus maailmariigiks kahe põlvkonna aktiivse eluea jooksul ja kõige selle kokkuvarisemine vähem kui poole aastaga 1918. ja 1919. aastal oli midagi, millega oli raske leppida. 1918. aasta häving andis tugeva hoobi saksa enesetunnetusele. Seda võimendasid veelgi Versailles' rahulepingu tingimused, mis olid sakslaste meelest ebaõiglasel ja alandav, sest sõjasüü ei olnud ainult kaotaja poolel. Pealegi saabus sõja lõpp ootamatult, suuresti tänu novembrirevolutsioonile, mis purustas „kodurinde“. Järgnenud kommunistide ja vabakorpustlaste tänavalahingud, majanduslik kaos, hüperinflatsioon ning Weimari vabariigi aegne moraalne allakäik pani suure osa sakslastest, eriti talupojad ja väikekodanlased, lootma kellegi peale, kes taastaks keisririigiaegse kindlustunde, kus kord oli majas ja rikkus kasvas kiiresti. Lõpliku hoobi Weimari vabariigile andis 1929. aastal alanud suur majanduskriis. Natsionaalsotsialistide moodsa propagandaga võimendatud programm, süüdlaste otsimine ja leidmine, vaenlase defineerimine ning konkreetsete plaanid riikliku suuruse taastamiseks, majandusliku heaolu kasvuks ja tööpuuduse likvideerimiseks tundusid paljudele lahendusena ning 1933. aasta jaanuaris sai Hitlerist riigikantsler. Alates romantismiajastust otsisid ja leidsid saksa literaadid sakslust ühendavaid juuri germaani mütoloožiast ja germaani hõimude vaprast võitlusest Rooma impeeriumi vastu. Ei siis ega ka tänapäeval ole teadlased üksmeelel selles, keda õieti germaanlasteks peeti ja kus oli nende algkodu. Müüdi arendamisel ei olnud see oluline. Rahvusromantiline ideoloogia rõhutas germaanlaste vaprust, sõjakust ja otsustusvõimet ning füüsilisi omadusi: nad olid pikakasvulised, heledapäised, tugevad ja

vastupidavad. Ajaarvamisevahetuse germaanlaste tuhat aastat hilisemaks paralleeliks olid viikingid. Ka nemad said müüdi osaks, toonitati skandinaavlaste kuulumist germaanlaste sekka. Samuti oli oluline mehelike väärtuste rõhutamine. Naistele oli permanentsele võitlusele rajatud ühiskonnas ette nähtud vaid teisejärguline, laste sünnitaja ja koduhoidja koht.

Ühiskonna lagunemine Esimese maailmasõja järel ja eriti suure majanduskriisi aastatel kaheks vastandlikuks pooleks, pahem- ja paremäärmuslasteks, kes omavahel verist võitlust pidasid, ei hirmutanud ainult sakslasi. Riigi ja rahva ees seisvate probleemidega toimetulekuks näis tavaline parlamendipoliitika jõuetuna ja lõpuks, tagantjärele soovmõtlemist unustades, ju paljuski oligi seda. Edasiminekuks otsiti ühendavat aadet ja leiti Volksgemeinschaft, rahvasterviklus, mille kõrval parlamendierakondade kitsad grupihuvid ja eesmärgid olid vaid kui tüütu pirin. See ei olnud nii ainult Saksamaal, rahvasterviklus oli tuntud mõiste isegi 1930. aastate Eestis, kuid vaid Saksamaal suudeti see arendada üldise fanaatilise absurdini. Rahvasterviklus oli poliitikaülene idee, mille üks poliitiline liikumine edukalt oma vankri ette rakendas. Igaühele midagi, *Jedem das Seine...* poliitika eesmärk on võim ja võimu legitiimsus eeldab enamuse toetust. Valdav enamik diktaatoreid pälvib oma valitsemise alguses valdava osa lihtsama rahva toetuse, kes omakorda ju ongi valdav osa alamatest või kodanikest. Teisiti ei olnud see ka Hitleri ja tema natsionaalsotsialistidega. Nemad rääkisid ju Suurest Saksa Asjast.

Demokraatlik poliitika ei ole kunagi teaduslik, sest lihtsa valija soovid, vajadused ja nõudmised ei põhine teaduslikul analüüsil. Totalitaarsete ideoloogiate üheks tunnuseks on väide nende ainuõige ideoloogia teaduslikust põhjendatusest, mis enamasti on vaid pseudoteaduslik sõnakõlks, kuid paradoksaalsel kombel ainult sellisena hulkadele mõistetav ja õpetatav. Kui kommunistide relvaks

oli Marxi-Engelsi-Lenini teaduslik ühiskonnateooria, siis natsionaalsotsialistidel oli selleks täpselt niisama teaduslik rassiteooria. Kui teadus areneb läbi väitluste, vaidluste, eksituste ja vigade, siis totalitaarsete ideoloogiate pseudoteaduslik alus ei ole väideldav – see on algusest peale ainuõige ja sellesse tuleb uskuda. Mida rohkem ümbritsev keskkond teooria õigsuse kahtluse alla seab, seda rohkem tuleb usku riikliku sunnijõuga kehtestada ja ümbritsev keskkond tsensuurikardina taha peita. Paavolainen oma hea hariduse ja kirjaniku tähelepanuvõimega nägi need asjad enamasti läbi. „On vana tõde, et usuhullus ei salli naljaheitmist. Noored natsid, kes olid tavalistes oludes nii rõõmsad, vahetud ja suured humoristid, muutusid kohe haudtõsiseks nagu kahetsevad mungad, kui jutt pööras rahvussotsialistlikele dogmadele. [---] Sest poliitika üle ei tohi naerda. Naeru tõlgendatakse sel juhul kriitikana.“ Huumori puudumine torkas eriti silma. „Neil inimestel ei ole õhku, mida hingata, nad lämbuvad oma ametliku lärmaka optimismi ja entusiasmi kätte. Eriti armetud olid naised: ära kulunud fraasigrammofonid, kes korrutasid igale välismaalasele oma meestelt õpitud lööklauseid rahvarõivastest, „Kalevalast“ ja Põhjala ühisest muistsest suurusest, [---].“

Katkend järelsõnast Olavi Paavolaise raamatule „Külalisena Kolmandas Reichis. Rapsoodia“, mis ilmus Piret Saluri tõlkes 2013. aastal EKSA kirjastuses.

Soome luuletaja, esseist ja reisikirjanik Olavi Paavolainen külastas Saksamaad 1936. aasta hilissuvel Skandinaavia kirjanikele organiseeritud reisi raames. Reis kulmineerus osalemisega Nürnbergi parteipäevadel koos teiste aukülastistega. Reisi muljete põhjal kirjutas ta kirjandusliku rapsoodia „Kolmannen valtakunnan vieraana“ (1937).

MEES, KES KEELDUS

13. juunil 1936 lasti Hamburgi laevatehases vette mereväe õppelaev Horst Wessel. Pidulikul tseremoonial osales Hitler. Kõik kohalviibijad, sajad töölised ja ametnikud tõstsid käe natsitervituseks. Siiski, üks mees keeldus. Seda tõendav ajalooline foto avaldati esmakordselt 22. märtsil 1991 ajakirjas Die Zeit.

Tõenäoliselt oli ta laevatehase tööline August Landmesser (1910–1944). Ta astus väga noorelt natsiparteisse, lootusega kergemini tööd leida. Ebaseadusliku kooselu tõttu juuditariiga astus ta parteist välja (aarialase ja juudi kooselu kriminaliseeriti Saksamaal 1935. a, kuid August Landmesser ja Irma Eckler elasid keelatud kooselus edasi ja neil oli kaks tütart). August vangistati ja saadeti karistuseks rinde eeslinile, kus ta ka hukkus. Irma suri koonduslaagris.

Ka ühe teise tollase Hamburgi laevatehase töölise Gustav Wegerti (1890–1959) poeg väitis, et pildil on tema isa, veendunud kristlane, kes soovis, et pühapäeviti käidaks kirikus, mitte poliitilistel meelevaaldustel. Tal olevat olnud tavaks „Heil Hitler“-tervitusele provotseerivalt vastata „tere õhtust“.

MITTE GOEBBELS, VAID EKS-EKSPRESSIONIST

Mati Unt

Viimasel ajal on niisuguste minu poolt väga austatud ja minu poolt enamasti solidariseerumist leidvate isikute nagu Žižek ja Juske poolt leidnud taaselistamist vana legend Goebbelsi lausest, kes olevat öelnud, et „kui ma kuulen sõna kultuur, haaran ma revolvi järele“. Kuna kahtlemata on tegemist möödunud sajandi ühe kuulsama lausega, siis tuleb siiski parandada autorlus, mida mulle juba kakskümmend aastat tagasi õpetas maestro Ain Kaalep.

Lause algvariant pärineb draamakirjanik Hanns Johsti (1880–1978) näidendist „Schlageter“ (1933), mis kirjeldab prantslaste poolt 1923 hukatud fašistliku märtri elu. Temast tehti peale näidendi ka laule ja luuletusi. Aga lause kõlab I vaatuse esimeses stseenis, ja kõlab nii: „Wenn ich Kultur höre, entsichere ich meine Browning“ (Kui ma kuulen sõna kultuur, vabastan ma oma brauningu kaitseriivist).

Klaus Manni eesti keeldegi tõlgitud romaanis „Mefisto“ (tuntud ka Szabó filmi ja Mnouchkine'i lavastusena) on kirjanik Caesar von Mucki prototüübiks nimelt Johst, kunagine Mannide perekonnasõber, endine ekspressionist (!), kellest sai natsistliku Berliini teatrite „kirjandusala juhataja“ ja „Reichsschrifttums-kammeri“ president ja kes muide soovitanud Himmlerile kogu Mannide perekonna Dachause saatmist.

On tõesti kuulda, et Goebelsile olla see endise formalisti lause meeldinud. Johst istus vist natuke vängis ka.

Ülejäänus olen ma Žižeki ja Juskega nõus.

Sirp, 4. august 2000

VERSAILLES' RAHULEPING

28. juunil 1919. aastal kirjutasid Esimese maailmasõja võitnud liitlaste ja Saksamaa esindajad Pariisi lähedal Versailles' kuningalossi peeglisaa-lis alla kuulsale rahulepingule.

Versailles' rahuleping kujutas endast Saksamaa suhtes diktaatrah, mille tekst töötati konverentsile reisinud riikide esindajate, aga eelkõige USA, Prantsusmaa, Inglismaa ja Itaalia algatusena välja ning esitati siis Saksamaale allakirjutamiseks. Saksamaa uute piiride määramisel ei võetud piisavalt arvesse USA presidendi Woodrow Wilsoni propageeritud rahvaste enesemääramise põhimõtet. Ainusüü sõja vallapäästmise eest pandi rahulepinguga Saksamaale ja kukutatud keiser Wilhelm II-le. Rahulepingu alusel tuli Saksamaal maksta ka suures ulatuses reparatsioone. Versailles' rahulepingu tasakaalust väljas sätetega hakkasid idanema ka vastuolud, mis hiljem viisid Teise maailmasõjani. Weimari vabariigis valitses konsensus selle üle, et rahuleping oli Saksamaa suhtes ülekohtune. Teatavasti sai Versailles' rahulepingu revisjon natsipartei peamiseks välispoliitiliseks nõudmiseks.

Lauri Mälksoo artikkel
„100 aastat Versailles' rahust“
Postimees, 28. juuni 2019

„FAUST“

Johann Wolfgang von Goethe
tõlkinud August Sang

Faust: Mis on su nimi?

Mefistofeles: Väiklane on, näib,
nii sellel küsida, kes sõnu vihkab,
kes näilikkusest kaugelt mööda käib
ja kõige tuuma leida ihkab.
Mis selgitust seal veel on vaja,
kus juba nimest selgub laad ja viis.
Kord Õel, kord Valevürst,
kord Peibutaja.

Faust: Noh, ütle, k e s sa oled siis?

Mefistofeles: Ma olen osa jõust, kes kõikjal tõstab
pead
ja kurja kavatseb, kuid korda saadab
head.

Faust: Ja ikka veel mul puudub selgem aim.

Mefistofeles: Ma olen kõike eitav vaim.
Kõik see, mis sünnib iga tund,
on otsast peale äpardund
ja väärt, et jälle saada olematuks.
Seepärast on mu eluring
kõik, mida hüüab paheks, patuks
ja hävituseks inimhing.

Faust: Sa oled tervelt siin, miks end siis osaks
hüüad?

Mefistofeles: See on ju nii, kui ainult mõista püüad.
Küll ennast tervikuks peab sõge inimene,
kuid mina tean, et olen osakene
sest osast, mis kord oli kõige algus,

ürgpimedusest, millest sündis valgus,
kes kõrkuses nüüd ründab oma ema
ja ruumi tema käest on hakand
ahnitsema.

Kuid sihile kõik tema vaev ei vii —
ta kehadeist ei pääse niikuinii.
Ta hoovab neist ja neist saab ilusaks
ja tõkkeks ees ta teel on keha.
Kes suudaks kehadele lõpu teha,
ka valguse maailmast hävitaks.

Faust: Nüüd ma siis mõistan, mis sa soovid.
Sa kõiksust kaotada ei suuda
ja väikestviisi jõudu proovid.

Mefistofeles: Jah tõesti, suurt mu tööd ei muuda
ses milleski, mis mulle pinnuks silmas,
eimiski vastaspooles —
tühises maailmas.
Tee mis sa teed, kuid ometigi
ei pääse talle kuskilt ligi.
Küll laastan, põletan, vood ajan vahule
— maa siiski seisma jääb,
veed jäävad rahule.
Ja veel see loomariik ja inimsugu!
Mis nendega küll peale hakata?
Maailmast koristan neid ühtelugu,
kuid värske vere löök ei vakata.
Mul lausa masendus on selle pildi ees
— kõik jätkub: maa peal, õhus, vees
eod puhkevad, ei pea neid miski ega
keegi,
põud ega uputus, külm ega kuum.
Hea veel, et endale ma jätsin tuleleegi
— mul muidu hoopis puuduks eluruum.

Faust: Nii püha jõu ees, mis ei väsi,
mis elu külvab igal pool,
on rusikas su laastav käsi,
sest asjatuks jääb kõik su hool.
Siis otsi teine ettevõte,
sa kaose veider sulane!

Koopaorav

Ma käinud läbi palju maid,
mul kaasas koopaorav,
ja igal pool ma süüa sain,
mul kaasas koopaorav.

: Ma käinud siin,
ma käinud seal,
mul kaasas koopaorav :

Ma näinud mitut härrasmeest,
mul kaasas koopaorav,
kes vaimustatud neidudest,
mul kaasas koopaorav.

Ka näinud kauneid neide ma,
mul kaasas koopaorav,
kes vaatlesid mind huviga,
mul kaasas koopaorav.

Nüüd enne, kui ma lahkun siit,
mul kaasas koopaorav,
ehk kostitate veidi mind,
mul kaasas koopaorav.

„Ich komme schon durch manches Land“
sõnad Johann Wolfgang Goethe
tõlkinud Aleksander Müller
viis Ludwig van Beethoven

Damals hab ich gespürt,
man ahnt nicht, wohin der Wind
diese Fallblätter rührt
in der Nacht und sie fortnimmt.

So frei wie der Wind
werd'n sie erfahren,
warum die Ebbe und Flut
auf niemanden warten.

Mehr als das,
du weißt, gibt es nichts.
Mehr als das,
sag mir 'ne Sache.
Mehr als das,
oh, gibt es nichts.

Roxy Music „More Than This“ (Bryan Ferry)
saksa keelde tõlkinud Margus Alver

Helikujunduses on kasutatud Bryan Ferry & Roxy Musicu, Nina Hageni, Jürgen Paape, Visit Venuse, Tom Waitsi, Endtransmissioni, Trio Valore, Franzl Langi jt loomingut ja muusikalisi viiteid.

pealavameister Mikk Lagemaa
lavameistrid Oskar Irve, Mihkel Roolaid,
Villi Vernik, Märt Päev
valgusmeistrid Raido Talvend, Liina Talvend
heli- ja videomeistrid Tauno Makke, Ann Einberg
heli- ja videooperaator Ann Einberg, Norman Verte,
Sten Tigane ja/või Tauno Makke
riietajad Kayre Pärnpuu, Marie-Katharine Maksim,
Jaanika Idvan, Kaja Edovald
grimeerijad Kristel Kärner, Edith Eller, Marii Lotta,
Mare Bachman
rekvisiitor Tiia Maria Barst
elektrik Raivo Valdas

kunstnik-kujundaja Külliki Falkenberg
õmblejad Marvi Idol, Urve Lerman,
Inge Vagiström, Jana Volke
drapeerija Enna Jürine
rekvisiidiala juhataja Karin Tetsmann
butafoor-dekoraator Taivo Mürsepp
tisler Toivo Sakk
tisler-dekoraator Juho Kokamägi
konstruktor Andrus Muuga
kostüümilao hoidja Kadri Varblane
lavastusjuht Andres Bergström
lavastusteenistuse juht Toivo Kaev
etendusteenistuse juht Johannes Tammsalu
kostüümiala juhataja Piret Tang
valgusala juhataja Priidu Adlas
heli- ja videoala juhataja Tauno Makke
grimmiala juhataja Helga Aliis Saarlen
kavalehe koostaja Ene Paaver
proovifotode autor Epp Kubu
plakati foto autor, plakati ja
kavalehe kujundaja Kadri Hallik
Kasutatud fotod Wikimedia Commons

kunstiline juht Hendrik Toompere jr
teatrijuht Rein Oja

Täname:

Margus Alver, Maria-Lee Liivak,
Janne Fridolin, Sten Tigane, Anne Törnpu,
Joel Rimmel, Heikko Rimmel, Ahto Abner,
Anne Kathrin Kirsch ja Saksamaa Liitvabariigi
Suursaatkond Eestis

Toetajad

Koostööpartnerid

